

A POLITIKAI HIBA.

Az ország határain kívül vagyok, s itt épen hogy csak értesültem arról, hogy az áprilisi politikai kibontakozás történeti részletei felől izgalmas polémiák folytak a hírlapokban. Magáról a polémiáról nem is tudok semmit. Ennélfogva az, a mit alább előadok, nincs is semmi vonatkozással arra a polémiára.

Egész másról van itt szó. Egy tisztán társadalomtudományi ügyről.

És pedig a következőről: Korábbi irataimban állandóan azt bizonygattam, hogy a politikai események oly fix törvényszerűséggel következnek, hogy azokat előre meg lehet határozni. Továbbá pedig, hogy akármiféle emberi gyarlóság esik is, azért az a föltétlenül elkövetkezendő dolog elkövetkezik és az emberi gyarlóság, vagy mondjuk: a politikai hiba, csak zavartabbá teszi a folyamat lefolyását, de meg nem változtathatja.

A *Huszdik Század* olvasói előtt nem ismeretlen azon kísérleti eljárás, a melylyel a társadalom életében felismerhető törvényszerűségeket úgy verifikáltatom, hogy előre meghatározok általuk bizonyos bekövetkezendő politikai eseményeket: lássuk, bekövetkeznek-e vagy sem? Úgy vélem, hogy ez a lehető legfontosabb ügye az egész szociológiai tudományunknak, Mert mindaddig tiszta ideológiákkal van dolgunk, a míg valamelyes pozitív, exakt, kísérleti eljárással nem bizonyíthatjuk, hogy tudományunk tudományos értelemben vett tudomány. Az ideológiákból pedig már épen elég volt. Megbízhatlan kritikai elmélgedéseken túl soha sem jutottunk velők. Megbízhatlanok, mert nincs semmi bizonyosságunk, semmi pozitív verifikációnk arra nézve, hogy nem ismét csak ideológia-e, a mivel

bírálgatunk. Ugyanezért megbízhatlan és kétes értékű minden társadalomjavító szándék is, mert hiszen ismét csak verifikál hatatlan ideákon, tévedéseken, elfogultságokon, hiedelmeken alapulhatnak. Ezzel együtt jár, hogy semmiféle gyakorlati szerephez a szociológia mind máig nem is jutott. Úzzük mint igen elmés, sőt tudományos színezetű elmélkedést, de a mely legjobb esetben is csak szellemi gimnasztika. Azonban a mint még az akrobata mutatványokat sem használjuk arra, hogy azok szerint mozogjunk, úgy nem törődik a gyakorlati élet sem a gyakorlati politika, az egész szociológiánkkal.

Pozitív értéke az egész tudományunknak csak akkor lesz, ha a társadalom életében megnyilvánuló jelenségeknek a törvényszerűségeit mutathatjuk ki. Törvényszerűségeit, a melyek szerint az események alakulnak és lefolynak, és a melyeknek minden társadalmi cselekvésünk, politikai mozgásunk alá van vetve. A mikor a szociológia fel fogja majd venni azon szerepét, hogy kérlelhetlenül a politikai cselekvések elé tudja állítani, hogy ennek és ennek kell megtörténnie, és lépten-nyomon verifikálódik a szociológia útmutatása: akkor lesz a tudományunk az, a minek lennie kell: a gyakorlati politika vezetője.

Addig elmélkedünk, tornázunk, szórakozunk az eszmékkal, csinálunk ideológiákat, elméleteket, a melyekben hiszünk vagy nem hiszünk, egyéni dispozióink szerint. Igaz, hogy elmélet például a Newton elmélete is. Azonban, a mely pillanatban előre meghatározhatták, hogy ekkor és ekkor itt és itt ez és ez fog megtörténni, és az beteljesült, akkor ez az elmélet már nem elmélet volt, hanem verifikált, pozitív, exakt tudás. Elmélet az atomelmélet is, azonban a mely pillanatban az atomelmélet alapján megállapították pl. hogy egy ilyen és ilyen tulajdonságú, ilyen és ilyen atomsúlyú elemet még fel fognak majd fedezni, és utóbb azt csakugyan megtalálták, akkor az az elmélet is már verifikált, pozitív, exakt tudás. A tudománynak erre a pozitívítására kell jutnia a szociológiának is, és én a kezdő lépéseket igyekszem, errefelé megtenni. Az én eljárásom kísérleti eljárás lévén, szükség van arra, hogy verifikáltassék a kísérlet. Ismeretes, hogy mint verifikálás vált be az áprilisi politikai kibontakozás (1. Somló Bódog: *Politika és szociológia, Méray rendszere*, Huszadik Század 1906 május). A kik a szociológiai könyvemet ismerik, tudják, hogy így váltak be mindazok a prognózisok is, a melyeket a külföldi politikai mozgásokra vonatkozólag levezettem. Azonban lépten-nyomon

verifikálásokra van szükség, s ezért levezettem májusban («48 pusztulása és az új függetlenségi párt»), hogy minő politikai alakulásnak kell most beállania: lássuk, ellenőrizhessük nyilvánosan a kísérletet. Az egyetlen pozitív kritérium a verifikálás. Minden egyéb logikázás, a mivel a világnak már minden képzelenségét bebizonyították.

A mit ezúttal előadandó vagyok: szintén a kísérleti eljárásra nyújt alkalmat. Annak a verifikálhatására vagy megdöntésére, hogy: tény-e, hogy emberi gyarlóságok, politikai hibák csak zavartabbá tehetik valamely politikai folyamat lefolyását, de meg nem változtathatják végső eredményében.

Előre kell bocsátanom a történeti részt:

A Huszadik Század olvasói tudhatják, hogy 1903 szeptemberben szociológiai módszeremmel levezettem, hogy ha akármit is akar a magyar politika csinálni, semmit sem fog csinálni tudni, mint csakis a választójogi reformot. Megmutattam azt is, hogy elébb az önálló vámterület ügye lesz az, a mi körül a magyar politika hullámai fel fognak csapni. És hogy teljesen céltalanul. Ugyancsak azt is, hogy nyomban utána a magyar katonai kérdések viharja jön. De hogy az is eredménytelenül. Ellenben, hogy mindkettőnek a félretételével a választójogi reform létrehozása körül fognak a pártok egyesülni, és pedig a függetlenségi párt által előidézve, ez juttatván a választójogi reformot a megvalósítás stádiumába.

Engem az egész politikában nem érdekelvén így semmi, a miről tudtam, hogy céltalan: nem is érdekelt más, mint a választójogi reform sorsa. Attól a pillanattól kezdve, hogy a választójogi reform ügye a politikában akut lett, iparkodtam megtenni érte, a mit megtehettem.

De elébb le kellett folynia annak, a minek a lefolyását magam állapítottam meg előre. Az önálló vámterületért folyt ágalom után még a magyar katonai kérdések viharának.

A prognózisom beteljesülésének első pillanata akkor következett be, a midőn gróf Apponyi Albert 1906 februárban Nagybányán kijelentette, hogy »én kész vagyok arra, hogy *csináljuk meg először* a választási reformot széles alapon«. De hozzátette, hogy »csak egy feltétel alatt, ha királyi szóval gyerünk biztosítékot a tekintetben, hogy annak a választásnak az eredményét azután perdöntőül el fogják fogadni«.

Ettől az első pillanattól kezdve iparkodtam dűlőre juttatni a választójogi reform ügyét. Hiszen magam vezettem le, hogy azzal van vége a politikai válságnak.

Elmentem Kristóffy József akkori belügyminiszterhez. Íme Apponyi már rááll arra, hogy *mindenekelőtt* a választójogi reformot! Csak az a kikötése van még, hogy a király adja szavát, hogy aláveti magát a leendő többség akaratának. Hát ez így nem formulázható. Hanem adjon ő, Kristóffy valami gyakorlati alakot annak, a mit Apponyi akar. És kértem, nyilatkozzék interview alakjában arról: kész volna-e a Fejérváry - kormány a helyét átadni, ha Apponyiék vállalják, hogy mindenekelőtt a választói reformot, az általános titkos választójogot valósítják meg?

A kérdéseket feltettem és Kristóffy hozzáírta a válaszokat. Hogy a Fejérváry-kormány kész örömmel adja át a helyet egy oly kormánynak, a mely az általános titkos választójogot első sorban megoldandó feladat gyanánt vállalja. A mi pedig az Apponyi által követelt garanciát illeti, azt úgy ajánlotta megoldandónak, hogy ne a királytól követeltessék egy vak kötelezettség, hanem kötelezze magát mindegyik párt arra, hogy nem vállal kabinetet, csak ha többséget képez, vagy ha más párttal együtt képez többséget.

Kristóffy egyenesen a kormány nevében nyilatkozván, ezt csak báró Fejérváry hozzájárulásával tehetné. Fejérváry azonban Bécsben lévén, én Kristóffy megbízásából odautaztam, megtudandó, hozzájárul-e a kormány nevében megjelenő nyilatkozathoz. Éjjeli tíz órától egy óráig folyt a meghányása-vetése, hogy mi következménye lehet annak, ha ez az interview megjelenik. Végül báró Fejérváry minden változtatás nélkül hozzájárult.

Még éjjel telefonoztam dr. Gratz Gusztávnak, a *Zeit* budapesti levelezőjének, hogy az interview, melynek szövegért másolatban nála hagytam, megjelenhet. A megjelenés után kértem őt, menjen el gróf Apponyihoz s kérjen tőle nyilatkozatot a Kristóffy által mondottakra. Azt reméltem, megindulnak a békéhez közeledő lépések.

Apponyi azonban, mint dr. Gratz közölte velem, azzal felelt:
— Nem akarok Kristóffy nyilatkozatára reagálni.

Kértem dr. Gratzot, menjen el Kossuthhoz is. Kossuth nem idegenkedett a fonalat felvenni s ígérte is dr. Gratznak, hogy reflektálni fog reá. Akkoriban azonban más irányú kibontakozási

szándékok lógtak a levegőben s úgy látszik, meg kellett várni, míg azok tárgytalanokká nem válnak. Dr. Gratz újabb kérdézősködésére Kossuth azzal biztatta, hogy hírlapi cikkekben fog a dologgal foglalkozni.

Ekkor jelentek meg Kossuthnak ama cikkei, a melyek a békét tulajdonképpen bevezették. Ekkor formulázta több cikkben újra és újra a »fegyverszünetet«, hogy meg kell csinálni legelőször az általános választójogot s addig minden egyébben »fegyverszünet«. Ez volt az a formula, a mivel a függetlenségi párt mozdulhatott. Ugyancsak gróf Apponyi Albert is, Jászberényi beszédében, bár igen harcias hangok közt, de néhány olyan mondatot formulázott, a melyek a Kristóffy által felkínált megoldás lehetőségével biztattak. És pedig úgy, hogy gróf Apponyi Jászberényben már nem a választói jog kiterjesztéséről, hanem »általános választójogról« szolt s a megoldandó feladatokat »egyk legelsejének« nyilvánította.

A béke alapföltétele, elvi lehetősége így kialakult. A függetlenségi párt és a Fejérváry-kormány között már csak valami formát kellett találni, hogy a béke létre is jöjjön. Báró Fejérváryék részéről azonban tudtam, hogy semmiféle missziót a függetlenségi párthoz közeledni, nem kaphatok. Több ízben fordult elő, hogy Fejérváry kijelentette, hogy a kormány, mint a korona képvisellete, csak akkor bocsátkozhatik az ellenzékkel szóba, ha az közeledik hozzá. Viszont az ellenzék részéről is kizártnak kellett tartanom, hogy a kormányhoz közeledjék. Meg egyáltalán az ellenzékkel semmiféle összeköttetésem nem is volt. Bár már két röpiratom (*A koalíció kórisméje* és *A nemzet vezére*) tárgyalta, hogy kikerülhetlenül ezen és ezen az alapon létre fog jönni a béke, Kossuthot egyenesen úgy aposztrofáltam, mint a ki nem tehet egyebet, minthogy április 10-ike előtt az általános választójog egyedüli programjával megköti a békét: jellemző, hogy a röpirataimat egy politikus sem olvasta s azok révén semmi személyes érintkezésre nem nyílt alkalmam. A függetlenségi pártból egynek a híjján visszaküldték az oda-küldött példányokat, az egyet is visszakaptam utóbb, és pedig úgy, hogy ráírta valami bölcs, hogy sohase várjam meg az április 10-ét, hanem menjek *mindjárt* »legelni«, mert olyan hülyeség az én »békém«. A problémám nehézsége mindenképen az volt, mikép kapcsolhatom össze a két félt, a kiknek egyikétől sem vihetek a másikhoz üzenetet? És pláne a kiknek egyike sem hitt már a béke lehetőségében.

A Fejérváry-kormány részéről, ha már maga Fejérváry nem lehetett az, a kihez az érintkezés meginduljon, az egyetlen Vörös Lászlót véltem annak, a ki alkalmas lehet, hogy vele a függetlenségi párt vezéremberei szóba álljanak. Azonban tőle sem vihettek semmiféle megbízatást. Így egészen a magam rizikójára kellett dolgoznom. A rizikó pedig elég félelmetes volt a számomra. Barabás Béla barátomra ekkor már gondoltam, hogy ő hozzá fordulok, beszéljen ő Kossuthal, Apponyival, a kiket én személyesen nem ismertem. Hanem ha én akármivel is megyek Barabáshoz és ő vállalná a közelítést Kossuthhoz, miféle biztonságom van arra, hogy az esetben, ha Barabás sikerrel jár, Vörös László vállalja, a mit aztán hozzá hozok? Miféle nevetséges szerepnek, blamázsna teszem ki magamat, egyrészt Kossuthéknál, hogy olyanba ereszkedtem, a minnek aztán nem tudok megfelelni, másrészt Vörösnél, a ki azt mondhatja: ki adott nekem megbízást ő vele ekszperimentálni? Vöröst előre beavatni nem lehetett, mert ő is csak Fejérváry jóváhagyásával tett volna egy lépést is; Fejérváry álláspontját megismertem: ő nem tehet kezdeményező lépést, ő csak szívesen fogadja, ha Kossuthék bármi kibontakozási szándékkal fordulnak hozzá és »garanciákat« nyújtanak. A helyzetemet nehezítette az is, hogy a minisztériumban már el volt határozva az április 10. utáni program: a választójogi reformnak oktroj útján való behozatala, a mit én a választójog lehető legnagyobb veszedelmének tartottam. Kristóffy mondta nekem, hogy ő kilép a minisztériumból, mert ő, a ki a választójogi reformot alkotmányos úton akarta behozni, ugyanő nem akar arra vállalkozni, hogy alkotmányon kívüli úton hozassék be. Teljes gőzerővel folytak az előkészületek április 10-re és azt, hogy én még fennakasztani próbáljam, mosolyt csalt volna már mindenkinek az ajkára. Így teljesen magamra hagyatva kellett cselekednem.

Az egyetlen a mi támogatót, a föltétlen hitem volt — a szociológiámban. Kell és kell, hogy sikerüljön! Így mentem el Barabás Bélához.

Kivettem a zsebemből Kristóffynak a *Zeit*-ban megjelent interviewját, Kristóffy eredeti kéziratát. Hogy itt van Kristóffy saját írása. Hogy én magam voltam, a ki ezt Fejérváryhoz jóváhagyás végett annak idejében elvittem, tehát ez Fejérvárynak is az álláspontja. A mi ebben az interviewben foglaltatik, az teljesen födi azt, a mit Kossuth a »fegyverszünetről« írott cik-

keiben mond és a mit Apponyi nyilatkozott nagybányai és jászberényi beszédeiben. Én nekem semmi megbízatásom nincs arra, hogy bármi üzenetet hozzak. Azonban garanciám van arra, hogy úgy Fejérváry, mint Kristóffy állják azon nyilatkozatukat, a mik a *Zeit*-ben megjelentek. Ha komoly a szándék Kossuth és Apponyi részéről is, hogy mindenekelőtt az általános választójog létesíttessék és minden további politikai dolog már annak az új választótörvény alapján választott parlamentnek legyen a dolga, akkor kész a béke. A minnek a garanciája az, hogy a függetlenségi párt menjen be a kormányba arra az időre, a míg az általános választójog törvényé válik és ennek alapján a választások megejtetnek. Kértem, kérdezze meg Kossuth Ferencet, hajlandó volna-e arra, hogy az új kormány Vörös miniszterelnöksége alatt alakuljon meg, úgy hogy Vörös még két olyan minisztert ajánlana, a kik 67-esek és az általános választójog emberei, hármat pedig a függetlenségi párt jelölne ki? Nem hozhatok ugyan Vöröstől megbízást, de Vörös ez elől ki nem térhetne.

Barabás Béla azonnal felfogta a dolgot és kijelentette, hogy ő a maga részéről kész mindent megtenni, a mi a tisztességes kibontakozáshoz vezet. Elkérte a Kristóffy-féle eredeti kéziratot. Az általános választójognak ő már régi és exponált híve és látja, hogy végleges állapotokat majd csak az fog teremteni. Ő Kossuthnál a legmelegebb szószólója lesz most is annak, hogy a választójogi reform legyen a tengelye a kibontakozásnak. Ő az én általam ajánlottakhoz azonban szükségesnek tartja hozzátenni, hogy valamelyes módon alkotmánybiztosítékot kell nyújtani. E nélkül nem hiszi, hogy célt lehessen érni. Megkért, hogy foglaljam írásba a propozíciót és ő el fog járni Kossuthnál.

Érdemes itt a következő részletet közbeszönöm:

Barabás Bélát természetesen lelkesíteni óhajtván mindenkép a szándékaim érdekében, többek közt azt is mondtam, hogy: íme itt az alkalom, hogy ha akar, miniszter lehet.

Erre Barabás így felelt:

— Barátom, én nem akarok miniszter lenni. Sem most, sem később. Én egyszerű képviselő akarok maradni és nincs más ambícióm, mint hogy mindenki tudja, hogy becsületesen, tisztességesen szolgálom a hazát és énnekem csak ez az erkölcsi tőke kell, soha semmi egyéb és semmiféle személyi előnyöket soha nem akarok a politikából. Ezt az ügyet is csak azért

karolom fel, mert tudom, hogy hasznot teszek vele az országnak és nekem nincs vele más célom, mint becsületesen, érdekek nélkül megtenni a kötelességemet.

Érdemes szavak a feljegyzésre.

Délután átadtam Barabásnak a következőképp formulázott pontozatokat (az első pontot Barabás kívánságára tettem oda).

I.

Az alkotmányos renden esett sérelmek reparálása.

Vörös László rááll azon alapra, hogy a normális alkotmányos renden esett sérelmek, abban az irányban, a melyet Kossuth Ferenc jelezni fog, a legmesszebbmenően reparáltassanak. A határt Vörös László számára a koronától elérhető maximum képezi.

Viszont Kossuth Ferenc ráállt azon alapra, hogy ezen reparálásra irányuló követelések ne lépjék túl azon határt, a mely a koronánál elérhetőnek tűnik fel.

Ez esetben a törekvések úgy Kossuth Ferenc, mint Vörös László részéről ugyanazonosak lévén: együttesen határozhatják meg az ezen reparálás dolgában követendőket.

II.

A választójog: reformja.

Kossuth Ferenc hozzájárul ahhoz, hogy az április 11-ig kiírandó új választások után egybegyűlő országgyűlésnek — az államháztartás rendes menetének helyreállítása után — egyéb programja ne legyen, mint az általános választójogi törvény megalkotása és ennek szentesítése után nyomban az új választások eszközzése.

A választójogi törvényre nézve alapelvül mindkét részről elfogadjatik, hogy a választójog kiterjesztése tekintetében az új törvény kevesebbet nem nyújthat, mint a mennyit a mai kormány javaslata helyezett kilátásba.

III.

Kormányalakítás.

Ezeknek a keresztülvitelére Kossuth Ferenc hozzájárul ahhoz, hogy Vörös László miniszterelnöksége alatt kormány alakíttassék azon pártok részvételével, a melyek a választójogi reform kérdésében a II. pontban körvonalozottak alapján állanak.

A pártoknak ezen minisztériumban való egyensúlyozódása tekintetéből Vörös László előzetesen javaslatba hozza a következő összeállítást:

Miniszterelnök és	
Kereskedelemügy	Vörös L.
Belügy	Vörös által jelölendő
Pénzügy	Kossuth és
Igazságügy	általa megjelölendő
Földmívelésügy	függetlenségi pártiak
Közoktatásügy	Vörös által jelölendő.

Izgatottan vártam, hogy mi eredménnyel jár Barabás Kossuthnál. A híre ez volt:

— Kossuth szívesen vállalja a kibontakozást a mai helyzetből és az ajánlott alapot elfogadhatónak tartja, ha az komoly. Ő azonban gr. Andrássy Gyula és gr. Apponyi hozzájárulása nélkül nem akar nyilatkozni és csak az ő velük való megállapodás után fog feleletet adni.

Másnap megtörtént a tanácskozás és azt a választ kaptam Barabástól, hogy Apponyi hozzájárul, Andrássy pedig kijelentette, hogy kész ezt a kormánykombinációt támogatni. Kossuth kifejezte, hogy Vörös László személyét alkalmasnak tartja személyi rokonszenvét fejezte ki iránta. Ajánlatba hozta, hogy minden feltűnést elkerülendő, ne közvetlen ő vele lépjen Vörös érintkezésbe, hanem Wekerle útján.

Fellelegzettem. Ez a rész tehát ment. De hátha most Vörös azt mondja, hogy nem megy bele, akkor én mi választ adok? Miféle blamage?

Felmentem Vöröshöz, elmondtam a történeteket és átadtam a pontozatokat. Vörös vállalta. Hogy igen, így lehet. Hogy adjam válaszul, hogy ő Fejérváryval megbeszéli a dolgot. Egyben kéri, hogy ne Wekerle útján legyen az érintkezés, majd ő erre nézve más ajánlatot fog tenni.

Hál' istennek! Legalább kívül vagyok a blamageon: vihetek Vöröstől választ.

Most itt következik az igen furcsa dolog: — a hiba, az emberi gyarlóság.

Napok múltak, Vörös nem hivatott, felmentem magam.

— Fejérváryval nem lehet beszélni, mondta. Várjak még.

— Elutazom egy kissé — feleltem — kérem, hogy telegrafáljon, mihelyst szükség van rám.

Elmúlt egy hét s nem jött semmi távirat. Jöttem hívás nélkül. Jelentkeztem a kereskedelmi minisztériumban.

— Ő exellenciája kér, hogy délután, az általános kihallgatások közben menjek be hozzá.

Hm! Tehát így áll az ügy ! Csak úgy az általános kihallgatások közben van valami közölni való. No, az nem sok lehet!

— Szóltam Fejérvárynak, de nem mutat hajlandóságot a dologhoz — mondta a miniszter.

— Tehát ne foglalkozzam tovább vele?

— Nem. Nem megy a dolog.

Mondhatom, a legkeservesebb órák következtek. Lehetetlennek véltem, hogy célt ne érjek, és íme. Nyilvánvaló, hogy valami nagy ostobaságban leledezem. Hát ilyen szamárság az egész szociológiai, politikai tudományom? A ki ismeri az önmeg-hasonlás perceit, sejtheti, hogy minő lelkiállapotban voltam. Barabás meg sürgetett már, hogy mi lesz?

Azonban kezdtem felocsúdni: hátha Vörös személye felfelé, a király előtt lehetetlen miniszterelnöknek? Vagy egyáltalán, Vörös személyében van valami inkompatibilitás? Megint felülkerekedett bennem a fanatikus hit, hogy lehetetlen, hogy a béke létre ne jöjjön azon az alapon, a melyet beállítottam és az abból eredő fanatikus akarat, hogy: muszáj!

Barabás Aradon volt. Oda utaztam. Mondtam neki, hogy úgy látszik Vörös személyével nem megy a dolog, Fejérváry ő vele nem akar beszélni. De ha egyszer ennyire vagyunk már, akkor ne hagyjuk kútba esni a dolgot. Csinálja ő Kossuthnál én meg Vörös személyének a elejtésével viszem az ügyet a másik oldalon. Szükséges, hogy ehhez képest Vörös személyének a kihagyásával formulázzuk a pontokat: — s ekkor adtam át azon szövegezést, a melynek pontozatai aztán tényleg a béke-tárgyalások alapjává lettek.

Barabást is deprimálta a kedvezőtlen fordulat, de aztán őt is magával ragadta a jó ügyben való hit. A kátyúból ő segítette ki a béke szekerét. Feljött Budapestre és Kossuthnál szerencsére éppen együtt találta Andrássy és Apponyi grófokat.

Az új szöveg ez volt:

Kormány alakítatik három függetlenségi párti miniszterből, továbbá három 67-es alapon álló oly miniszterből, kik az általános titkos választójog hívei s a kiket a felség deignálna, s egyikét ezeknek miniszterelnökül. A honvédelmi, a horvát és a latere miniszterek nem vétetnek politikai diszpozíció alá.

Ezen kormány missziója nem áll egyébből, mint:

I.

Az alkotmányos rend helyreállítása minden vonalon és az államháztartás rendes menetének biztosítása, beleértve az elhalaszthatatlan katonai terhek vállalását.

II.

Az általános választójogi törvényjavaslat keresztülvitele legalább oly széles alapokon, mint a jelenlegi kormány javaslata formulázta. Ennek megalkotása után pedig nyomban az új választások eszközzése. Ezen választások után a kormány lemond s átengedi helyét az alakuló többségnek.

Nem nagy bizalommal bár, de az volt a válasz, hogy ha komoly alakban történik ez a propozíció, ők készek ehhez hozzájárulni.

Ez nekem elég volt.

Kristóffyhoz mentem Tele. Kivettem a zsebemből elébb a régi, Vörös-féle formulát s kérdeztem, mi kifogás volt ez ellen.

Kristóffy átolvasta.

— És ez Vörös László kezében volt?

— Igen.

— Nem értem. Nem tudtam róla semmit.

— Nem szólt róla?

— Nem.

— Csodálom, mert hiszen a te miniszterségedről is volt szó, és hogy erről veled fog beszélni. Téged ő nem dezinálhat, mert hisz vörös posztó vagy az ellenzék szemében . . .

— Szó sincs róla, nélkülem kell megcsinálni — vetette közbe Kristóffy.

— Mégis, mivel végre is a választójogi reform a te műved, ott kellene lenned a megvalósításnál . . .

— Dehogy, én megyek, csak arról kell gondoskodni, hogy jó kezekbe kerüljön.

— És így Vörösnél az került szóba, hogy téged kihagy és csak az esetben fog utólag beletenni, ha a király kívánságaként teheti.

— Nem kell az én személyem belekeverésével a dolgot rontani. És mit mondott Vörös?

— Azt mondta, hogy Fejérváryval és veled fogja a dolgot megbeszélni.

— Nem tudok az egészről mit sem. Most hallom először.

— A legnagyobb mértékben meg vagyok lepetve.

— Fejérváry sem tud erről semmit, folytatta Kristóffy.

— Ezen még jobban csudálkozom.

— Szólt volna nekem.

— Most itt Tan Vörös személyének kihagyásával ugyanez a dolog. És itt van a Zeitban közölt kormánynyilatkozat.

És átadtam a pontozatokat.

Kristóffy lassan átolvasta.

— És ez komoly? kérdé.

— Barabás Béla jelentette ki nekem, hogy Kossuth, Andrassy, Apponyi ilyen alapot elfogadhatónak tartanak.

Kristóffy felugrott a székről és izgatottan járt-kelt egy darabig.

— Ezt meg kell csinálni. Ez így megy. Igazad van, ez megfelel annak, a mit a Zeitban mondtam.

— Én is azt hiszem, hogy meg kell csinálni.

— Vigyáznom kell, nem szabad Fejérváryt valahogy beugratnom. Igazán komoly ez a dolog?

— Végre Barabás Béla, a függetlenségi párt alelnöke elég garancia.

— Kérlek hozd el hozzám Barabás Bélát.

Ez délután 4 órakor történt.

Este 7 órakor Barabás Bélával Kristóffynál voltunk.

Kristóffy kijelentette Barabásnak, hogy ha a dolog komoly, ő azonnal viszi Fejérváryhoz és meg van a béke. Hogy azért kérte Barabást, hogy közvetlen ő tőle kapjon garanciát, hogy Kossuth, Andrassy és Apponyi ezeket a pontokat vállalják. Barabás ezt a garanciát a maga teljes felelősségével megadta.

8 órakor Kristóffy és én áthajtottunk a miniszterelnökségbe. Kristóffy egyedül ment be Fejérváryhoz. Én nem voltam jelen a hogy előadta. Künn vártam a teremben.

9 órakor ment a távirat a kabinetirodának Bécsbe.

Másnap reggel 8 órakor Fejérváry és Kristóffy utaztak Bécsbe.

Ezt megelőzőleg reggeli 7 órára Kristóffy még egyszer magához kérte Barabást, hogy mielőtt Bécsbe mennek, még egyszer verifikálják, nincs e valamiben félreértés. Barabás ekkor vállalta, hogy engem bevezet Kossuthhoz, beszéljek én magam vele, nem maradt-e valami félreértés s verifikáljam én a dolog realitását.

10 órakor Kossuthnál voltam Barabással. Keresztül mentünk a pontozatok értelmezésén. Némely dolgok magyarázatra szorultak, s az adott interpretációm után megkérdeztem:

— Szükséges-e, hogy erre vonatkozólag valami pótló dolgot táviratozzak Fejérváry báró és Kristóffy-nak, mert én azért vagyok itt, hogy ha bármi tekintetben valami kétely forogna fenn, azonnal megtáviratozzam.

A látogatás után azt táviratozhattam, hogy minden rendben van.

Másnap történt a találkozás Kossuth és Fejérváry között Barabás Bélánál.

Idáig terjedt az én szerepem.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a mi a kibontakozással készült, más volt, mint a mi aztán tényleg bekövetkezett. Készült egy oly kormányzat beállítása, a mely a függetlenségi pártra támaszkodott volna és a melyben — az alkotmánypárt, a szabadelvű párt és a néppárt kirekesztésével — három 67-es alapon álló és az általános titkos választójogot képviselő miniszter lett volna. (Honvédelmi, a latere és horvát miniszter nem estek párttekintetek alá.) Ez volt az, a miben Kossuth és Apponyi kompromittáltak és a mihez gr. Andrássy Gyula hozzájárult. Létesült pedig egészen koalíciós kormányzat.

A mit én előkészítettem: a függetlenségi párt szerepe volt. Egyedül és kizárólag a függetlenségi párté. Mert hiszen haladópartról beszélni sem lehetett. Annyira nyilvánvaló volt, hogy a küszöbön álló választásokon a haladópart oly törpe minoritással jött volna be, a szabadelvű és az alkotmánypárt még törpébbel, hogy az egyedül döntő párt a függetlenségi lett volna. Az, hogy éntőlem soha egy szó, egy betű 67-es politika nem származott, és magamat teljesebb (mert modern értelemben vett függetlenségi párti voltam) függetlenséginek tartottam, mint az orthodox függetlenségiakat és hogy az a meggyőződés volt, hogy én formuláztam röpirataimban a legkerekebb függetlenségi programot, — szóval az én politikai egyéni hajlandóságaim ebben a törekvésben nem játszottak szerepet. Pusztán csak az, hogy ha az alkotmányellenes kormányzatból ki lehet emelni az állapotokat, azért ne dőljenek át a másik oldalra, a koalíciós világba. Egyensúlyozottan alá akartam támasztani az általános választójog sorsát, úgy hogy semmilyen régime se következhessek: csak az általános választójog. *Párt nélküli 67-es kormány és kormányhatalom nélkül való függetlenségi párt* (mert ha 67-es miniszterelnök és függetlenségi minoritás van a kormányban, az nem lehet függetlenségi kormányhatalom). Ez a helyzet a legsúlyosabban kényszerítő

ok lett volna mindkettőre nézve, hogy végét kell vetni a lehetetlen helyzetnek, de egyedül lehetséges módon, a választójogi törvénynyel, illetve ennek alapján új választással.

Ez az alakulás, az én politikám: felborult. Hogy történt? Ez az, a mi a váratlan, a meglepő volt.

Arról hallomásból értesültem, hogy Polónyi Géza Bécsbe sietett a kormányalakítási tárgyalások idejében s azt kérdezte volna Fejérváry bárótól:

— Az alkotmánypárt és a néppárt ki vannak-e zárva a kombinációból?

Báró Fejérváry azt felelte volna:

— Ha vállalják a választójogi reformot, akkor nincsenek.

Mikor a bécsi tárgyalások lefolytak s az új minisztérium ki volt nevezve s Fejérváry is hazaérkezett, akkor kérdeztem tőle:

— Kegyelmes uram, hogy történhetett ez a felborulása az eredeti, megállapodott, közös intencióknak. Hiszen abban, a mi a budapesti béketárgyalások előzménye volt: a *Vörös László-féle* első formulában, világosan benne volt, hogy miféle intenciók foglaltattak a megegyezésben.

— Hja, ha én arról tudtam volna valamit, hogy mi volt Vörössel! fakadt ki Fejérváry.

Ekkor értesültem, hogy Fejérvárynak sem Vörös László nem mondta meg, sem Kristóffy nem közölte vele, hogy mi volt a béketárgyalások előzménye és *ő ez előzmények ismerete nélkül ment Bécsbe*. Csak mikor visszajött, akkor tudta meg.

— *Polónyi* megrohant, hát mit mondhattam neki egyebet. (Nem vagyok benne bizonyos: Fejérváry bárótól hallottam-e ezt közvetlenül, vagy Kristóffy előadásából, hogy neki mondta volna Fejérváry.)

Természetesen, nem tudván a Vörös-féle pontozatokról, Fejérváry nem is mondhatott egyebet.

A hiba, a mely történt és a mit ki akartam domborítani, hogy Vörös Lászlónak *zsebében volt két héttel korábban a kész béke, a melyet akkor épp úgy meg lehetett volna kötni, mint az utolsó órákban, lóhalálában; zsebében volt a saját miniszterelnöksége, a mely még akkor is perfekt dolog lett volna, ha valami akadálya merült volna fel, mert valóságos kényszerhelyzet volt, hogy a kibontakozás létrejöjjön, ha Vörössel, hát Vörössel is: és Vörös nem használta fel a neki készen oda nyújtott békét, miniszterelnökséget.*

(Később értesültem róla, de nem vállalhatok érte garanciát, mert csak hallomásból tudom, hogy Vörös megpendítette egyszer Fejérvárynak, hogy *ő neki* volna valami kibontakozási ideája. Fejérváry azonban azzal ütötte el, hagyjanak neki békét ideákkal, elég volt belőlük. De hogy neki a zsebében van egy kész paktum, azt nem mondta Vörös.)

Sem Vörös László, sem utóbb Kristóffy, nem mutatták meg, sem nem közölték Fejérváryval, a kibontakozás tulajdonképeni intézőjével, a Vörös László zsebében lévő és utóbb készen másolatban Kristóffynak is átadott első paktumot*

Így a béke szerzője bár én voltam, de a mai kormányzat szerzője Polónyi Géza lett. Én: Barabás Béla lelkes, értelmes, kimondhatatlanul buzgó támogatásából; Polónyi: Vörös és Kristóffy hibájából.

* * *

Az bizonyos, hogy más történt, mint a mi készült. Készült egy szürke kabinet, a mely szinte automatikusan elvégezzen egy szükséges közbeeső munkát, a választójogi reformot és — az államháztartás rendes keretén túl — semmi egyebet. Aztán pedig átadja a politikát az új választójogon épült parlamentnek. Annyira így volt, hogy úgy Kossuth, valamint az ő nyilatkozata szerint Apponyi, nem is gondoltak arra, hogy ők legyenek függetlenségi miniszterek, s ők az azután következő tulajdonképeni politikára akarták magukat rezerválni. Ebbe nyugodott bele Andrássy is. A néppárt pedig már fenekedett a függetlenségi párt ellen. A fordulatot kétségtelenül Polónyi idézte elő. Ő vitte az *egész koalíciót* kormányra, a mely koalíció pedig nem maradhatott együtt, csak ha a vezérei együtt maradnak a minisztériumban.

Hogy a jelenlegi miniszterek »nagyobb egyéniségek« mint a minők egy szürke minisztérium tagjai lettek volna, az kétségtelen. Azonban, hogy volt-e abban valami előny, hogy ezek a miniszterek egy ilyen pusztán átmeneti programm keresztülviteléhez a választójogi reform körüli összeellenetéteket az egész koalícióból a kormányzatba bevitték: — az majd elválik.

El fog válni, *hogy nem idő és erő vesztesége volt-e az országnak, hogy még egy krízisen kell keresztülmennie és pedig azon,*

* Miért, miért nem? — erre nézve pusztán kombinációkra vagyok utalva. Annyi bizonyos, hogy Fejérváry báró az én egész szerepemről a tárgyalások ideje alatt mit sem tudott és csak akkor tudta meg, mikor már mindennek vége volt.

hogy a kormányból kiszoríttassanak ugyanazok a politikai elemek, a melyek a szürke minisztériumból már eleve ki lettek volna zárva: az alkotmánypárt és a néppárt?

Az én szociológiai és politikai tételtem pedig, a mit immár a negyedik éve experimentative bizonyítok: *hogyan a politika a maga fix, fizikai törvényszerűségei szerint halad. Emberi gyarlóságok zavartabbá tehetik valamely folyamat lefolyását, de meg nem gátolhatják.*

Meglátjuk, és ez az, a minek a verifikálására hívom fel a szociológusok figyelmét. (A politikusokhoz, a kik a politika tudásával ügyse foglalkoznak, nem szólok — ők most is azt fogják mondani, hogy én egy jó ötlettel eltaláltam az igazat, mint ahogy ők próbálják, a kik csak ötletekkel tudnak dolgozni.) Ki kell tűnnie, hogy ez a mai »nagy« minisztérium is szétbomlik-e arra a szerkezetre, a melyet a politikai hiba április 8—10 én összezavart; *ki kell belőle szorúlnia az alkotmány pártoknak és a néppártoknak; maradnia kell egy függetlenségi miniszterek által fentartott kabinetnek, névleg egy 67-es elnökségit minisztériumnak, a mely azonban semmiféle 67-es pártra nem támaszkodhatok.*

A helyzet pedig kényesebb lesz azáltal, hogy a 67-es miniszterelnökre rászakad most a kényszerűség, hogy a függetlenségi pártot ő vezesse épen abban a harcban, hogy a még meglevő és a politikai haladásnak immár csak akadályát képező 67-eseket kiszorítsa. Azaz: rászakad az a rendkívül nehéz és bonyolult feladat, hogy ő, a 67-es miniszterelnök, alakítsa át a függetlenségi pártot kormányképes párttá, illetőleg megcsinálja a modern függetlenségi pártot (1.: *48 pusztulása és az új függetlenségi párt*) és ő maga függetlenségi pártivá (ezen modern értelemben) alakuljon át. Meglátjuk, nem Wekerlének ez a roppant nehéz helyzete lesz-e a csomópontja a politikai válságnak? Ezt a válságot kerültük volna el, s a velejáró idő- és erővesztését az országnak, ha már áprilisban beáll a szürke minisztérium, a mely automaticæ végzi a választójogi reform keresztülvitelét oly függetlenségi tábor egyedüli támasztékával, a mely eleve tisztán csak a választójogi reform programmjával került volna a Házba. Nem pedig mint ma a koalíciósprogrammal. Ez a szürke minisztérium már előre ledobta volna magáról a szabadelvű pártot, az alkotmánypártot és a néppártot, mint a melyekkel nem egyezkedett. (Számba vehető haladó-párti alakulásra pedig az akkori viszonyok között alig lehetett gondolni; a mi valamicske, ha ki is került volna, annak sem volt

volna egyéb programja, mint az általános választójog.) Míg így most kell ezen nagyobb izgalmak között keresztülmennünk egy »nagy« minisztérium alatt.

A szürke minisztérium alatt a választójogi reform kérdése körül önkényt, magától, tisztán kialakult volna az az új függetlenségi párt, a mely a *nép* függetlenségét, gazdasági és szociális erőinek függetlenítését, modern törekvéseit, ipari fellendülését, agrár fejlődését állította volna szembe Ausztriával és így a nemzetgazdasági érdekek függetlenítésére tört volna, mint a hogy modern állam csak erre törekedhetik. Míg most, koalíciós eredetből, koalíciós keretekben *egybe van gyömösölve mindazokkal az osztályparlamenti érdekekkel, a melyeket épen — akarva nem akarva — de kénytelen megdönteni a választójogi reformmal.* Így csak konvulziók között fordulhat ismét eredeti helyére a függetlenségi párt: a népben levő ellenzéknek a helyére, a mely ma az osztályparlament ellen áll. A koalíciós eredet, s az ebből eredő konvulziókat kerülte volna ki a függetlenségi és ma egyedül kormányképes párt a szürke minisztériummal. Kormányképessége pedig önkényt alakúit volna ki az által, hogy a választójogi reformmal az alkotmányjogi harcok helyett a nép gazdasági és szociális harcaira helyeződött volna a függetlenségi törekvések súlypontja. Míg ma a koalícióból kell kibontakoznia, s ez még egy óriási erőfeszítésbe kerül, izgalommal és az államtest zavarával járó politikai erőfeszítésbe.

Meglátjuk, így történik-e? Ez az, a mi verifikálásra vár.

Méray-Horváth Károly.